

DARIUSZ WRÓBEL (LUBLIN)

ORCID: 0000-0002-8941-2938

Wokół daty wystawienia dyplomu *super complemento matrimonii*¹ Jadwigi Andegaweńskiej i Wilhelma Habsburga

Słowa kluczowe: Jadwiga Andegaweńska, Wilhelm Habsburg, dyplom z Budy (28 lipca 1385)

Keywords: Hedwig of Anjou, William, Duke of Austria, the act of Buda (28 July 1385)

Abstract: This article presents the circumstances accompanying two academic positions on the date of a document issued in Buda on 28 July 1385 with respect to the marriage between Hedwig of Anjou and William, Duke of Austria. The document's data of 1384 has been subjected to critique.

Słynny dokument, którego współwystawcami i współpieczętarami było sześć osób: królowe węgierskie Elżbieta Bośniaczka i jej córka Maria Andegaweńska, kardynał i arcybiskup Esztergom Demetriusz Kapolya, biskup Pécs Walenty (Bálint) Alsáni oraz książę opolski Władysław i palatyn Węgier Mikołaj Garai, pozostaje bardzo ważnym świadectwem źródłowym do sprawy niedoszłego małżeństwa Jadwigi Andegaweńskiej i Wilhelma Habsburga. Wystawcy dyplomu zobowiązywali się dopro-

¹ Takie określenie widnieje na odwrociu dyplomu – Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Urkundenabteilung Familienurkunden (dalej: ÖStA-HHStA, FU), sygn. 264 (verso).

wadzić do faktycznego połączenia się nupturientów i tym samym dopełnienia ich małżeństwa, zawartego już w 1378 r., gdy oboje byli dziećmi. Miało do tego dojść najszybciej jak to możliwe, począwszy od dnia wystawienia dokumentu do najbliższego święta Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny (tj. do 15 VIII 1385 r.)². Realizacją zobowiązania miał się zająć książę Władysław Opolczyk, któremu obie królowe w tym samym akcie udzieliły stosownych pełnomocnictw.

Ten tzw. akt budziński znany jest nauce przynajmniej od roku 1760³, lecz wśród polskich historyków wykorzystywany był przede wszystkim za pośrednictwem dwóch wydań György Féjera: z 1834 r. (pod datą roczną 1384) oraz – znacznie rzadziej – z 1843 r. (pod datą roczną 1385)⁴. Ta okoliczność stanowiła zapewne punkt wyjścia dla pojawienia się w nowszej historiografii dwóch stanowisk, jeśli chodzi o datę roczną źródła, co ma z kolei zasadnicze znaczenie dla jego interpretacji. Jak zauważył Jerzy Mańkowski, „rok wystawienia jest w tym przypadku informacją kluczową, która pozwoliłaby rozszyfrować intencje matki [tj. Elżbiety Bośniaczki – autor] i jej wysokiego otoczenia”⁵. Przyjmowana wcześniej bez zastrzeżeń datacja dokumentu na rok 1385 została poddana w wątpliwość przez Jana Tęgowskiego⁶, a ostatnio także przez Jerzego Mańkowskiego⁷, opowiadających się za przesunięciem daty wystawienia dyplomu na rok 1384, a zatem rozrywających jego bezpośredni związek ze znaną skądinąd wizytą w Krakowie księcia Wilhelma Habsburga w sierpniu 1385 r.⁸ Głosy te w literaturze przedmiotu były generalnie bagatelizowane bez żadnego uzasadnienia⁹, przez co na-

² Fraza dokumentu – *infra hinc et festum Assumptionis Beate Virginis de mense Augusti* – była rozmaicie tłumaczona przez historyków – zob. B. Przybyszewski, *Jadwiga i Wilhelm*, *Analecta Cracoviensia* 7 (1975), s. 121–122; por. J. Mańkowski, *Dzień urodzin królowej Jadwigi Andegawenskiej i dzień jej ślubu z Władysławem Jagiellą w kontekście aktu krewskiego: uwagi filologa do interpretacji źródeł*, *Rocznik Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego* 5 (2013 (2014)), s. 45–48.

³ *Monumenta Augustae Domus Austriae*, ed. M. Herrgott, R. Heer, t. III: *Pinacotheca principum Austriae*, p. 1, Freiburg 1760 (dalej: *Mon. Aug.*), nr XIX, s. 12–13.

⁴ *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, t. X, vol. 1, ed. G. Fejér, Budae 1834 (dalej: *CDH*), nr 75, s. 141–143; tamże, t. X, vol. 8, ed. G. Fejér, Budae 1843, nr 39, s. 170–171.

⁵ J. Mańkowski, *Dzień urodzin*, s. 40.

⁶ J. Tęgowski, *Bezkrólowie po śmierci Ludwika Węgierskiego a geneza unii Polski z Litwą*, [w:] *Studia historyczne z XIII–XV wieku*, red. J. Śliwiński, Olsztyn 1995, s. 105–106.

⁷ J. Mańkowski, *Dzień urodzin*, s. 39–45.

⁸ *Joannes Długossii Annales seu cronicae incliti regni Poloniae*, lib. X (1370–1405), ed. S. Gawęda et al., Varsaviae 1985, s. 149–150; S.M. Kuczyński, *Rozbiór krytyczny roku 1385 „Dziejów polskich” Jana Długosza*, *Studia Źródłoznawcze* 3 (1958), s. 248–254.

⁹ Zob.: J. Wyrozumski, *Królowa Jadwiga między epoką piastowską a jagiellońską*, Kraków 1997,

dal mogą być uznawane za przekonującą alternatywę, tym bardziej, że mają postać wywodów opatrzonych stosowną argumentacją. Jak sądzę, przedstawiony stan rzeczy wystarczająco uzasadnia potrzebę przeprowadzenia ich krytyki.

* * *

W starszej historiografii data roczna dokumentu budzińskiego nie budziła podejrzeń badaczy zajmujących stanowisko wobec sprawy niedoszłego mariażu Jadwigi i Wilhelma i datujących spotkanie węgiersko-habsburskie w Budzie na koniec lipca 1385 r. Tak czynił już Adam Naruszewicz, który wprawdzie aktu budzińskiego strony węgierskiej nie znał, ale za to powołał się na dokument wystawiony wówczas przez Leopolda III Habsburga¹⁰. Karol Szajnocha, choć korzystał z pierwszej edycji Féjera, opowiedział się za rokiem 1385, wprowadzając jednak do obiegu historiograficznego błędną datę dzienną dokumentu – 27 lipca¹¹. Za nim poszli bezkrytycznie Józef Szujski, Stanisław Smolka, Feliks Koneczny oraz Jan Dąbrowski, utrwalając ten błąd¹². W biografii Jadwigi Wanda Maciejewska skorygowała ów błąd Szajnochy, ale zarazem wprowadziła własny, bowiem, datując akt budziński na rok 1385, przyjęła równie błędną datę dzienną, tym razem 29 lipca¹³. Ta ostatnia utrzymała się w polskiej historiografii do niedawna i dopiero Jerzy Mańkowski zwrócił uwagę na konieczność jej skorygowania na 28 lipca¹⁴.

s. 87; J. Nikodem, *Jadwiga król Polski*, Wrocław 2009, s. 126; J. Sperka, *Władysław książę opolski, wieluński, kujawski, dobrzyński, pan Rusi, palatyn Węgier i namiestnik Polski (1326/1330 – 8 lub 18 maja 1401)*, wyd. 2, Kraków 2016, s. 130.

¹⁰ A. Naruszewicz, *Historia Narodu Polskiego od początku chrześcijaństwa*, t. VII: *Panowanie Węgrów*, Warszawa 1786, s. 279 i przyp. na s. 279–280; por. E.M. von Lichnowsky, *Geschichte des Hauses Habsburg*, Th. IV: *Vom Regierungsantritt Herzog Rudolfs bis zum Tode Herzog Albrecht des Dritten*, Wien 1839 (dalej: Lich. IV), nr 1936 = CDH, t. X, vol. 1, nr 119, s. 228–230.

¹¹ K. Szajnocha, *Jadwiga i Jagiełło 1374–1413*, cz. IV, Warszawa 1902 (pierwodruk: Lwów 1861), s. 111–112.

¹² J. Szujski, *Ludwik Węgierski i bezkrólowie po jego śmierci*, [w:] *tenże, Opowiadania i roztrząsania*, t. 3, Kraków 1888 (*Dzieła Józefa Szujskiego. Wydanie zbiorowe, seria II, t. 7*), s. 287; S. Smolka, *Rok 1386. W pięćdziesiątą rocznicę*, Kraków 1886, s. 23; F. Koneczny, *Dzieje Polski za Jagiellonów*, Kraków 1903, s. 35; J. Dąbrowski, *Czasy andegaweńskie (1370–1386)*, [w:] *Historia polityczna Polski*, t. 1: *Wiek średni*, Kraków 1920 (*Encyklopedia Polska*, t. V, cz. 1), s. 454; *tenże, Królowa Jadwiga*, Przegląd Powszechny 50, (1933), s. 208.

¹³ W. Maciejewska, *Jadwiga królowa polska. Monografia historyczna*, Warszawa 1934, s. 49–50.

¹⁴ J. Mańkowski, *Dzień urodzin*, s. 40–41; por. B. Przybyszewski, *Jadwiga i Wilhelm*, s. 121; O. Halecki, *Jadwiga Andegaweńska i kształtowanie się Europy Środkowowschodniej*, tłum. M. Borowska-Sobotka, Kraków 2000 (pierwodruk w jęz. ang. New York 1991), s. 140–141; J. Wy-

Problem daty rocznej dokumentu nie istniał do 1995 r., kiedy to z nową propozycją jego datacji – na 29 VII 1384 r. – wystąpił Jan Tęgowski¹⁵. Dla uzasadnienia korekty daty rocznej historyk wysunął kilka argumentów: 1) György Féjer, publikując dokument po raz pierwszy, korzystał z oryginału¹⁶; 2) w dokumencie Jadwiga wzmiankowana jest bez tytułu królewskiego¹⁷; 3) biskupowi Pécs Walentemu nie dodano tytułu kardynała, którym był od 17 XII 1384 r.¹⁸; 4) kronikarz zadarski Paweł Pavlović pod datą 18 VII 1384 r. odnotował złożenie przez mieszkańców Zadaru hołdu siostrze Marii i Jadwidze oraz ich matce Elżbiecie¹⁹; 5) Jadwiga została wymieniona jako obecna w dokumencie Marii z 22 VII (recte: 22 VI) 1384 r.²⁰ Jak dotąd, nikt nie odniósł się krytycznie do argumentów wysuniętych przez toruńskiego historyka.

Podstawowym mankamentem propozycji wymienionych krytyków daty rocznej 1385 jest okoliczność, że nie mieli dostępu do oryginału dokumentu. Zachował się on do dziś w archiwum rodzinnym Habsburgów w Wiedniu²¹. Autopsja dyplomu pozwala na odczytanie jego formuły datacyjnej, w następującym brzmieniu: *feria sexta p(ro)xima post festum b(ea)ti Jacobi Ap(osto)li Anno d(omi)ni mill(esi)mo trecente(si)mo octuagesimo quinto*²², co oznacza datę 28 VII 1385 r., ponieważ w ten dzień przypadał wówczas najbliższy piątek po święcie Jakuba Apostoła²³. Pomyłka w pierwszej edycji György Féjera polegała więc najpewniej na błędnym odczytaniu

rozumski, *Królowa Jadwiga*, s. 87; J. Nikodem, *Jadwiga król*, s. 126; J. Sperka, *Władysław książę*, s. 130.

¹⁵ J. Tęgowski, *Bezkrólewie*, s. 105–106.

¹⁶ CDH, t. X, vol. 1, nr 75, s. 143: [...] *Anno MCCC LXXXIV* [...] *Ex archiuo Imp. Viennensis*.

¹⁷ Tamże, t. X, vol. 8, s. 170: [...] *dominam Hedwigim filiam et sororem nostram* [...].

¹⁸ Tak: K. Eubel, *Hierarchia catholica medii aevi sive summorum pontificum, S.R.E. cardinalium, ecclesiarum antistum serie*, t. 1: *Ab anno 1198 usque ad annum 1431 perducta*, Monasterii 1913, s. 24; zob. też: tamże, s. 41.

¹⁹ *Memoriale Pauli de Paulo patritii Iadrensis (1371–1408)*, ed. F. Šišić, [w:] tenże, *Ljetopis Pavla Pavlovića patricija zadarskoga*, Vjestnik Kr. Hrvatsko-Slavonsko-Dalmatinskog Zemljskog Arkiva 6 (1904), s. 8–9.

²⁰ *Decreta regni Hungariae: Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301–1445*, Bd. I, eds F. Döry, G. Bónis, V. Bácskai, Budapest 1978, s. 142–145 (data dzienna: *decimo kalendas mensis Julii*).

²¹ ÖStA-HHStA, FU, sygn. 264; por. też fotokopię: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Fényképgyűjtemény, sygn. 258371.

²² W nawiasach uwzględnione zostały abrewiacje.

²³ *Chronologia polska*, red. B. Włodarski, wyd. 2, Warszawa 2007, tab. XXI/12, s. 371 (rok 1385); por. tamże, tab. XXI/20, s. 387 (rok 1384).

słowa *quinto* jako *quarto*. Po dziewięciu latach węgierski historyk ponownie opublikował ten sam dokument, tym razem przepisując go z wcześniejszej edycji Marquarda Herrgotta i Rustena Heera, którzy także korzystali z oryginału spoczywającego w Wiedniu i datowali go właśnie na rok 1385²⁴. Poprawną i krytyczną edycję źródła, także pod względem jego datacji, opublikował przed kilkunastu laty węgierski mediewista Szilárd Sütthő²⁵, skądinąd wytrawny znawca dokumentów węgierskich z końca XIV w. Autopsja oryginału zbija pierwszy z argumentów wysuniętych przez Jana Tęgowskiego, lecz – w moim przekonaniu – nie przesądza sprawy²⁶. Można bowiem wyobrazić sobie błędne zapisanie ostatniego elementu formuły datacyjnej w oryginale, co w przypadku dość podobnych pod względem paleograficznym słów *quarto* i *quinto*, nie należało do rzadkości w praktyce kancelaryjnej. Istnieje więc potrzeba krytyki pozostałych argumentów wysuniętych przez obu wspomnianych badaczy i zarazem dodatkowego uzasadnienia datacji rocznej widniejącej w dokumencie.

Fakt, że w omawianym dokumencie Jadwiga Andegaweńska została dwukrotnie wymieniona bez przysługującego jej tytułu królewskiego (*regina Poloniae*), jest oczywiście zastanawiający, ale możliwy do wyjaśnienia na gruncie praktyki kancelarii węgierskiej tego okresu, w której było wiele niekonsekwencji²⁷. Trzeba również dodać, że na dokumencie Leopolda III Habsburga wystawionym w Budzie następnego dnia²⁸, w odpowiedzi na deklarację królowych węgierskich oraz ich adherentów, Jadwiga wzmiankowana była z tytułem królewskim²⁹.

Celne jest spostrzeżenie Jana Tęgowskiego o pominięciu tytułu kardynalskiego przy osobie biskupa Walentego Alsáni'ego, ale i to można wyjaśnić bez uciekania się do korekty datacji dokumentu budzińskiego. Pod datą 17 XII 1384 r., Konrad Eubel umieścił promocję Walentego na kardynała-prezbitera tytułu Ss. *Quatuor Coronato-*

²⁴ Mon. Aug. III/1, s. 12.

²⁵ S. Sütthő, *Demeter és Alsáni Bálint bíborosok versengése Mária és Erzsébet királynők udvarában (Szfragisztika és egyháztörténet)*, [w:] *Források és történetírás. Válogatás a Miskolci Egyetem BTK által 1999. október 14–16. között rendezett történettudományi konferencia előadásából*, szer. I. Feld, Miskolc 2003 (*Studia Miskolcinsia* 4), s. 88–89; zob. też: tenże, *Anjou-Magyarország alkonya: Magyarország politikai története Nagy Lajostól Zsigmondig, az 1384–1387. évi belviszályok okmánytárával*, köt. 2, Szeged 2003, nr 438, s. 245–247; M. Horváth, *Magyar regesták a bécsi cs. levéltárból*, *Magyar Történelmi Tár* 9 (1861), nr 88, s. 38.

²⁶ Por. J. Mańkowski, *Dzień urodzin*, s. 41.

²⁷ S. Sütthő, *Anjou-Magyarország alkonya*, köt. 2, passim.

²⁸ CDH, t. X, vol. 1, nr 119, s. 228–230 (z datą: *Budae die vicesima nona mensis Iulii. Anno Dom. Milesimo trecentesimo octuagesimo quinto*).

²⁹ Tamże, s. 229: [...] *illustrem reginam puellam Hedwigem* [...].

rum. Problem w tym, że ten tytuł nosił w tym samym czasie inny węgierski kardynał – Demetriusz Kapolya, zresztą tak właśnie tytułowany w analizowanym dokumencie³⁰. Korygując wcześniejszą decyzję, papież Urban VI już w lutym 1385 r. nadał Walentemu godność kardynała św. Sabiny, po tym jak uwięził jej dotychczasowego posiadacza kardynała Giovanniego d'Amelię³¹. Jak można sądzić, kontrowersyjne okoliczności pozbawienia kardynatu d'Amelii oraz brak rozstrzygnięcia co do jego osoby były głównymi powodami świadomego nieużywania przez biskupa Pécs tytułu kardynalskiego w tym okresie³². Świadczy o tym nie tylko dyplom budziński, ale też wiele innych dokumentów węgierskich z roku 1385³³. Sytuacja zmieniła się w następnym roku, gdyż od maja 1386 r. hierarcha występował już z tytułem kardynała św. Sabiny, co Szilárd Süttyő łączył z interwencją w Rzymie króla Wacława IV Luksemburskiego³⁴. Dopiero po śmierci kardynała Demetriusza w 1386 r. Walenty zaczął być tytułowany kardynałem prezbiterem Ss. *Quatuor Coronatorum*³⁵. Oznacza to, że w Kurii w nowych okolicznościach ostatecznie powrócono do pierwotnej nominacji.

Dwa ostatnie argumenty przywołane przez Jana Tęgowskiego (4 i 5) niczego nie wnoszą do dyskusji nad datą roczną dokumentu budzińskiego, natomiast wzmacniają tezę o obecności królowej Jadwigi na Węgrzech jeszcze w lecie 1384 r., a tym samym o jej względnie późnym przybyciu do Polski

Jak wspomniałem, do datacji zaproponowanej przez białostockiego badacza przychylił się niedawno Jerzy Mańkowski, który powtórzył trzy pierwsze argumenty swojego poprzednika, jednak bez powołania się na niego³⁶. Ponadto, starał się rozbu-

³⁰ ÖStA-HHStA, FU, sygn. 264 = Mon.Aug., t. III, p. 1, nr XIX, s. 12 = CDH, t. X, vol. 1, nr 75, s. 141 = tamże, t. X, vol. 8, nr 39, s. 170: [...] *Demetrius, miseratione divina tituli sanctorum quatuor coronatorum presbiter cardinalis, gubernator ecclesie Strigoniensis* [...].

³¹ Kardynał Giovanni d'Amelia został aresztowany na początku 1385 r. pod zarzutem uczestnictwa w spisku (*Theodorici de Nyem de scismate libri tres*, ed. G. Erler, Leipzig 1890, s. 103). Zginął pod koniec 1386 r. prawdopodobnie z rozkazu papieża Urbana VI. Więcej na temat okoliczności towarzyszących jego pojmaniu, więzieniu i śmierci: S. Fodale, *La politica napoletana di Urbano VI*, Caltanissetta-Roma 1973, s. 112–120.

³² Szerzej na temat kardynatu Walentego Alsáni'ego zob.: A. Áldásy, *Alsáni Bálint bibornok*, Budapest 1903, s. 26–27; tenże, *A nyugati nagy egyházszakadás története VI. Orbán haláláig 1378–1389*, Budapest 1896, s. 347; S. Süttyő, *Demeter és Alsáni*, s. 79–80.

³³ S. Süttyő, *Anjou-Magyarország alkonya*, köt. 2, s. 168–309, passim; tenże, *Demeter és Alsáni*, s. 79.

³⁴ Tenże, *Demeter és Alsáni*, s. 79–80.

³⁵ K. Eubel, *Hierarchia catholica*, s. 41; A. Áldásy, *Alsáni Bálint*, s. 32 n.

³⁶ J. Mańkowski, *Dzień urodzin*, s. 43–44.

dować dotychczasową argumentację. Godząc się z faktem, że w formule datacyjnej oryginału dokumentu budzińskiego ewidentnie widnieje rok 1385, stwierdził, że jego data nominalna nie odpowiada rzeczywistej, czyli – jego zdaniem – 1384, gdyż rzekomo na terenie ówczesnych Węgier obowiązywała odmienna niż w pozostałych krajach europejskich rachuba lat³⁷.

Mimo że badacz przyznawał, że „akt budziński lepiej się tłumaczy, jeśli został wydany w roku 1385 niż 1384”, to jednak zdecydował się wysunąć przeciw tej pierwszej dacie „umotywowane wątpliwości” oraz „szereg poważnych trudności”³⁸. Owe obiekcje nie mają jednak waloru argumentów cokolwiek przesądzających i stanowią raczej wyraz subiektywnych zapatrywań na temat osobowości i skrupułów – lub ich braku – Elżbiety Bośniaczki czy przedstawicieli węgierskiego episkopatu, tudzież w przedmiocie relacji między matką i córką oraz samodzielnych działań tej ostatniej.

Trudnością nie do przeczywienia wydała się filologowi nagła zmiana stanowiska królowej wdowy wobec zamążpójścia jej córki Jadwigi. Przypomnijmy, że już w marcu 1385 r. w Pozsegavár, gdzie przebywała wówczas Elżbieta³⁹, zawitało poselstwo polsko-litewskie⁴⁰. Dyplomaci zdołali przekonać władczynię do poparcia projektu małżeństwa jej młodszej córki z wielkim księciem Litwy. Było to możliwe dzięki zagwarantowaniu jej eksponowanej roli w dziele chrystianizacji ostatniego pogańskiego kraju w Europie i obietnicy zapłacenia Habsburgom wadium w wysokości dwustu tysięcy florenów z tytułu zerwania układów dynastycznych⁴¹.

Jerzy Mańkowski nie chciał też dostrzec szybko pogarszającej się sytuacji władczyni w obliczu interwencji Luksemburgów w interesie margrabiego brandenburskiego Zygmunta, buntu na terenie południowych prowincji i pojawienia się kontrkandydatury do tronu węgierskiego w osobie księcia Karola III Durazzo⁴².

³⁷ Tamże, s. 41–43. „Dowodem” dla tezy o odmiennej rachubie czasu na Węgrzech został fragment kroniki Jana Długosza o przybyciu i koronacji Jadwigi, błędnie włączony przez G. Féjera do jego kodeksu pod rokiem 1385 (CDH, t. X, vol. 1, nr 118, s. 228); por. Joannes Dlugossi *Annales*, s. 141.

³⁸ J. Mańkowski, *Dzień urodzin*, s. 42.

³⁹ P. Engel, N. Tóth, *Itineraria regum et reginarum Hungariae (1382–1438)/Királok és királynék itinerári-umai (1382–1438)*, Budapest 2005, s. 163.

⁴⁰ *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, t. III, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1887, nr 940.

⁴¹ *Akta Unji Polski z Litwą 1385–1791*, wyd. S. Kutrzeba, W. Semkowicz, Kraków 1932, nr 1, s. 2.

⁴² J.K. Hoensch, *Kaiser Sigismund. Herrscher an der Schwelle zur Neuzeit 1368–1437*, München 1996, s. 54–55; P. Engel, *The Realm of St. Stephen. A History of Medieval Hungary, 895–1526*, London-New York 2001, s. 197; S. Süttő, *Anjou-Magyarország alkonya*, köt. 1, s. 94–103.

Wyraźnie nie docenił ówczesnej dynamiki politycznej na Węgrzech, jak również determinacji ze strony Leopolda III Habsburga. Nie dopuścił myśli o możliwości instrumentalnego traktowania przez Elżbietę nie tylko posłów wysłanych na Litwę⁴³, ale również własnej córki⁴⁴. Nie przekonuje też mniemanie, że hierarchowie duchowni wymienieni w akcie budzińskim, z przyczyn religijnych nie byłoby w stanie wystąpić przeciwko związkowi Jadwigi z Jagiełłą, niosącym za sobą perspektywę chrystianizacji Litwy. Pogląd, że osiemnaście dni, jakie dzieliły moment wystawienia dokumentu od daty zapowiedzianego w nim *consumatio*, to zbyt krótki czas, aby zainteresowani mogli dotrzeć do Krakowa, także jest bezzasadny. Leopold III mógł przecież przybyć do Budy wraz z synem, więc nie ma potrzeby zakładać, że musiał się cofnąć do Austrii i że dopiero stamtąd wyprawił go do Krakowa. Pokonanie odległości ok. 480 km dzielących Kraków i Budę w ciągu osiemnastu dni nie stanowiło większego problemu, jeśli uświadomimy sobie, że na jeden dzień przypadał średnio odcinek drogi o długości ok. 26 km⁴⁵.

Uczony nie zadawał sobie również pytania, dlaczego – jeśliby przyjąć sugerowaną przez niego chronologię – stworzenie nupturientom warunków do *consumatio* powierzono księciu opolskiemu Władysławowi, skoro Jadwiga nadal przebywała w Budzie przy matce i siostrze, mających tam najlepsze możliwości do realizacji zobowiązań zawartych w dokumencie. Udzielanie Piastowi opolskiemu pełnomocnictwa jawi się w tych realiach chronologicznych jako zupełnie niedorzeczne. Z kolei, sugerując swobodne dysponowanie zamkiem na Wawelu przez królową Jadwigę, badacz zdawał się zapominać, że jej rządy w Polsce w okresie małoletniości miały charakter wyłącznie nominalny. Królowa rezydowała na Wawelu, lecz nie podejmowała żadnych decyzji i nie dysponowała niczym swobodnie, tzn. bez konsultacji i zgody

⁴³ W przypadku posłów węgierskich J. Mańkowski (*Dzień urodzin*, s. 42) poszedł za daleko w interpretacji faktu ich obecności w Krewie, pisząc, że zapewniali tam Jagiełłę, że matka Jadwigi gotowa jest pobłogosławić ich związek. Do takich konstatacji treść aktu krewskiego nie upoważnia (por. *Akta Unji*, nr 1, s. 1–3).

⁴⁴ Dla porównania zob. L. Bobková, *Úloha dítěte v dynastické politice prvních Lucemburků na českém trůně*, [w:] *Ženy a děti ve dvorské společnosti*, red. D. Dvořáčková-Malá, J. Zelenka, Praha 2015, s. 47–57.

⁴⁵ Nawet przyjęcie ewentualności sugerowanej przez J. Mańkowskiego, że Leopold III (z Władysławem Opolczykiem?) cofnął się do Austrii i stamtąd wysłał Wilhelma do Krakowa, nie stanowi podstawy do wysuwania wątpliwości. Po zsumowaniu odległości z Budy do Wiener Neustadt (rezydencja Leopolda), a stamtąd do Krakowa via Bratysława i Trenczyn (razem ok. 680 km) otrzymujemy osiemnaście etapów marszowych, nieprzekraczających 40 km dziennie.

swych faktycznych opiekunów – panów polskich⁴⁶. Realną kontrolę nad zamkiem sprawował ówczesnie starosta krakowski (Sędziwój z Szubina) oraz podlegający mu personel burgrabiów⁴⁷. W tym stanie rzeczy zadanie, jakie powierzono w dokumencie Władysławowi Opolczykowi – bardzo trudne, jeśli nie niemożliwe do wykonania – jawi się z kolei jako nieodzowne. Zatem, królowe Elżbieta i Maria podjęły wobec Leopolda III Habsburga daleko idące zobowiązania, nie mając Jadwigi przy sobie i nie sprawując żadnej kontroli nad jej otoczeniem w Polsce.

Istnieją też argumenty niepodniesione w omówionych pracach, które wprost wykluczają rok 1384 jako datę wystawienia dokumentu i zarazem potwierdzają datację widniejącą w jego oryginale. Jeden z nich odwołuje się do norm prawa kanonicznego w zakresie małżeństw pomiędzy nieletnimi.

Interpretacja aktu budzińskiego na gruncie prawa kościelnego wychodzi od określenia momentu narodzin królowej Jadwigi. Bez uwzględnienia tego aspektu działania zapowiadane przez wystawców dyplomu są niezrozumiałe i niewytłumaczalne. Wiadomo dziś, że Andegawenka przyszła na świat po 18 X 1373 r., najpóźniej 18 II 1374 r.⁴⁸ Podejmując próbę uściślenia tej datacji, Anna Misiąg-Bocheńska sięgnęła m.in. do aktu budzińskiego, datowanego przez nią (za J. Dąbrowskim i W. Maciejewską) na 29 VII 1385 r.⁴⁹ Według niej, pośpiech towarzyszący inicjatorowi wystawienia aktu, tj. Leopoldowi III Habsburgowi i samym wystawcom, można wyjaśnić: po pierwsze, przez odwołanie się do daty urodzin Jadwigi⁵⁰, po drugie, dzięki normie

⁴⁶ Zob.: A. Strzelecka, *O królowej Jadwidze. Studia i przyczynki*, Lwów 1933, s. 12–15; W. Sobociński, *Historia rządów opiekuńczych w Polsce*, Czasopismo Prawno-Historyczne 2 (1949), s. 286, 328–329.

⁴⁷ Po koronacji Jadwigi przestało działać kolegium tutorów zamku krakowskiego, współdziałających ze starostą, powołane na drugim zjeździe radomszczańskim 2 III 1384 r. – J. Szujski, *Uchwały zjazdu w Radomsku dnia 2 marca 1384. Przyczynek do dziejów ustawodawstwa polskiego XIV wieku*, Rozprawy i Sprawozdania Akademii Umiejętności. Wydział Historyczno-Filozoficzny 1 (1874), s. 173.

⁴⁸ Dyskusję na ten temat podsumował niedawno S.A. Sroka, *Genealogia Andegawenów węgierskich*, wyd. 2, Kraków 2015, s. 81–85.

⁴⁹ A. Misiąg-Bocheńska, *Dwie daty z życia królowej Jadwigi*, *Polonia Sacra* Kwartalnik Teologiczny 2 (1949), z. 3, s. 271–275.

⁵⁰ Autorka przyjęła 18 II 1374 r. (tamże, s. 273), a więc dokładnie 18 VIII 1385 r. Jadwiga skończyłaby jedenaście i pół roku. Zważywszy na treść dokumentu, nakazującego księciu opolskiemu dopilnować dopełnienia jej małżeństwa do 15 sierpnia (ÖStA-HHStA, FU, sygn. 264; zob. wyżej przyp. 2), przyjęcie takiej daty urodzin oznacza kolizję z intencjami wyrażonymi przez wystawców dyplomu.

prawa kanonicznego⁵¹, dopuszczającej w drodze wyjątku dopełnienie małżeństwa między nieletnimi pół roku przed osiągnięciem przez nich nominalnej dojrzałości (*tempus sex mensium*). Pomijając pewne niejasności w rozumowaniu Misiąg-Bocheńskiej, z jej rozważań wynika jednoznacznie, że skorzystanie z możliwości, jaką dawał wspomniany przepis, mogło mieć miejsce tylko w odniesieniu do sierpnia 1385 r., nigdy zaś do sierpnia roku poprzedniego. Przyjęcie tej drugiej ewentualności oznaczałoby, że wszyscy wystawcy dokumentu, nie wyłączając obu hierarchów duchownych, a także jego odbiorca-inicjator, zamierzali z premedytacją złamać kościelne prawo i obyczaj, dążąc do finalizacji układu małżeńskiego półtora roku przed wejściem Jadwigi Andegaweńskiej w wiek sprawny⁵².

Latem 1384 r. nie zaistniała żadna okoliczność, która mogłaby tłumaczyć podjęcie tak kuriozalnej decyzji. Jadwiga wciąż pozostawała pod opieką matki na Węgrzech. Jeśli nawet Polacy nie akceptowali Wilhelma Habsburga jako jej małżonka – choć tego w żaden sposób nie można dowieść dla wspomnianego okresu – dopóki królowa nie przybyła do Polski i tak nie mogli nic zrobić. Mimo rozpowszechnionego w historiografii mniemania o niechęci wdowy po Ludwiku do obu kandydatów na zięciów, tj. Luksemburga i Habsburga, nie są znane żadne ówczesne jej inicjatywy czy dążenia do zakwestionowania ślubów hainburskich (1378) i umowy zwoleńskiej (1380). Z kolei Leopold III Habsburg był wówczas pochłonięty sprawami Niemiec i narastającym konfliktem z Helwetami⁵³. Wszystko to czyni całkowicie nieprawdopodobnym przekonanie o zaplanowaniu *consumatio matrimonii* między Jadwigą i Wilhelmem na połowę sierpnia 1384 r.

⁵¹ A. Misiąg-Bocheńska (*Dwie daty*, s. 272–273, 275) powoływała się na znacznie późniejsze przepisy prawa kościelnego, korzystając z podręcznika biskupa Józefa S. Pelczara (*Prawo małżeńskie katolickie z uwzględnieniem prawa cywilnego obowiązującego w Austrii, w Prusach i w Królestwie polskiem*, wyd. 3, Kraków 1890) i wydawnictwa encyklopedycznego Michała Nowodworskiego (*Encyklopedia Kościelna podług teologicznej Encyklopedji Wetзера i Weltego z licznymi jej dopełnieniami*, t. 13, Warszawa 1880). Mankament ten usunął nawiązujący do jej wywodu ks. B. Przybyszewski (*Jadwiga i Wilhelm*, s. 121 i przyp. 46 na s. 122), odwołując się do średniowiecznego autorytetu św. Tomasza z Akwinu.

⁵² Tego mankamentu w ogóle nie dostrzegał J. Mańkowski (*Data urodzin*, s. 45), snując rozważania o racjach rzekomo stojących za intencją sfinalizowania małżeństwa Jadwigi i Wilhelma już w roku 1384.

⁵³ T. Lindner, *Geschichte des deutschen Reiches unter König Wenzel*, Bd. I, Braunschweig 1875, s. 225–233, szczególnie s. 230–231; A. Huber, *Geschichte Österreichs*, Bd. II, Gotha 1885, s. 309–311.

Do wysuwanych dotąd argumentów za datowaniem dyplomu budzińskiego na rok 1385 należy dodać jeszcze jeden, dotychczas w zasadzie nieuwzględniany⁵⁴, mianowicie itinerarium Leopolda III Habsburga z przełomu lipca i sierpnia 1384 r.⁵⁵ Jednoznacznie wyklucza ono możliwość pojawienia się księcia w Budzie 29 lipca tego roku. W dniach 21–27 lipca książę został poświadczony w Heidelbergu, w otoczeniu przebywającego tam wówczas króla rzymskiego i czeskiego Wacława IV Luksemburskiego⁵⁶. Dokładnie 29 lipca przebywał zapewne w Alzey k. Wormacji, zaś dwa dni później źródła odnotowały jego obecność w Rottenburgu nad Neckarem⁵⁷. Następnie udał się na teren Szwajcarii, gdzie co najmniej od 8 sierpnia rezydował w Brugg na terenie kantonu Aargau⁵⁸.

* * *

Podsumowując, nie ulega wątpliwości, że dokument zapowiadający rychłe *consumatio matrimonii* królowej polskiej Jadwigi Andegaweńskiej i księcia austriackiego Wilhelma Habsburga został wystawiony w Budzie 28 VII 1385 r., a nie rok wcześniej, zaś jego bezpośrednim następstwem stała się głośna wizyta księcia w Krakowie, w sierpniu tego roku.

Summary

In latest historiography, following publications by J. Tęgowski and J. Mańkowski, the date of issuing the Buda document (the so-called act of Buda), previously specified as 28 July 1385, has been thrown into doubt. The document pertains to a would-have-been marriage between queen Hedwig of Anjou and prince William, Duke of Austria. The author has provided a critique of the act's date of 1384, dismissing the arguments in favour of it. An examination of the document has shown that the year of 1385 is written on it. The fact that Hedwig's royal title was omitted stemmed from the inconsistent policy of the then Hungar-

⁵⁴ Jedynie W. Maciejewska (*Jadwiga królowa*, s. 49 i przyp. 49) odwołała się do itinerarium Leopolda III z lata 1385 r., wskazując na jego przybycie ze Szwajcarii pod koniec lipca 1385 r., najpierw do Wiener Neustadt, a następnie do Budy.

⁵⁵ Itinerarium Leopolda III Habsburga nie zostało dotąd naukowo opracowane i opublikowane. Zestawienia dokonano na podstawie regestów dokumentów zawartych w dziele E.M. Lichnowsky'ego (Lich. IV, s. DCCXLIX–DCCL).

⁵⁶ Lich. IV, nr 1861, 1863–1865; zob. też: I. Hlaváček, *Das Urkunden – und Kanzleiwesen des böhmischen und römischen Königs Wenzel (IV.) 1376–1419*, Stuttgart 1970, s. 409.

⁵⁷ Lich. IV, nr 1867: *Altzheim*; tamże, nr 1868.

⁵⁸ Tamże, nr 1869.

ian chancellery. In 1385, bishop Bálint Alsáni did not use his cardinal title. The arguments put forward by J. Mańkowski do not result from the sources and are unconvincing. What is more, 1385 is more probable as suggested by the norms of canon law and the then itinerary of Leopold III, Duke of Austria.

Translated by Ewa Dratwa

Dr Dariusz Wróbel
Instytut Historii, Wydział Humanistyczny
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
pl. Marii Curie-Skłodowskiej 4a
20-031 Lublin
e-mail: darwrobel77@gmail.com

Nadesłany 17 XI 2019

Nadesłany po poprawkach recenzyjnych 28 XI 2019

Zaakceptowany 15 I 2020